

Tjaša Ribizel

Filozofska fakulteta, Oddelek za muzikologijo

KLAVIRSKA DELA MARIJANA LIPOVŠKA

Izvleček: Prispevek obravnava klavirska dela Marijana Lipovška, ki so ohranjena v Glasbeni zbirki NUK ter v tisku Društva slovenskih skladateljev. Glede na čas nastanka in obdelavo glasbenega materiala lahko skladateljeve klavirske skladbe razdelimo v dve skupini, in sicer (1) preproste klavirske skladbice, nastale do leta 1925, ter (2) skladbi, ki jih stilsko uvrščamo med neoklasicistične stvaritve (1944–1978).

Ključne besede: Marijan Lipovšek, klavirske skladbe, neoklasicizem

Abstract: The article deals with Marijan Lipovšek's piano compositions that are preserved in the Music Collection of NUK, some of them also in printed form (Society of Slovene Composers). Taking into account when they were written and how their compositional material was treated, Lipovšek's piano compositions can be divided into two groups. The first group comprises simple piano pieces from his childhood up to 1925, while the second group includes compositions written in neoclassical style (between 1944 and 1978).

Keywords: Marijan Lipovšek, piano compositions, neoclassicism

Prispevek obravnava klavirska dela Marijana Lipovška, ki so dosegljiva v Glasbeni zbirki NUK. Njegov klavirski opus obsega 14 klavirskih del. Večina skladb je ohranjenih v rokopisu, pet jih je izšlo tudi v tiskani obliki. Z izjemo leksikografskih objav ali posameznih raziskav je posnetkov ali prispevkov o njegovem klavirskem ustvarjanju zelo malo. Glede na časovni nastanek lahko Lipovškove klavirske skladbe razdelimo v dve skupini. V prvo spadajo skladbe, ki so domnevno nastale do leta 1925, v drugo pa dela, nastala od leta 1942 do 1970.

V prvo skupino so uvrščene sledeče skladbe: *Ko psi zalajajo*¹ (1920, skladbica iz otroških let), *Angleški valček za klavir*² (1925), *Tempo di tango* in *Brzopolka*³ (1925) ter *Tempo di Marcia*⁴ (1925, za popravke, ki so v rokopisu, je navedeno, da jih je verjetno zapisal Josip Pavčič).

Skladbe iz prve skupine so preproste skladbice, ki so zgrajene večinoma v pesemski obliki. Prva skladba je enodelna pesemska oblika, brez modulacij. Valček je sestavljen kot pesem z refrenom in ima zgradbo: abbaa' (na dominantni) a+zaključek (v obliki velikega stavka), osnovna tonaliteta je D-dur. *Tempo di Tango* je sestavljena tridelna pesemska oblika (4 male periode+coda). V tej

---

1 Marijan, Lipovšek. *Ko psi zalajajo*. Rkp. NUK, Glasbena zbirka.

2 Marijan, Lipovšek. *Angleški valček za klavir*. Rkp. NUK, Glasbena zbirka.

3 Marijan, Lipovšek. *Tempo di Tango, Brzopolka*. Rkp. NUK, Glasbena zbirka.

4 Marijan, Lipovšek. *Tempo di Marcia*. Rkp. NUK, Glasbena zbirka.

skladbi je več modulacij, in sicer iz D-dura v H-dur, h-mol, A-dur, E-dur, nato se vrne v D-dur.

Primer 1: Prva mala perioda skladbe *Tempo di tango* (takt 1–9).

Brzopolka je sestavljena iz treh delov. Na začetku je uvod, ki mu sledi del a, sestavljen iz male periode in malega stavka; b del je sestavljen iz male periode, c del iz niza ponovljenih stavkov, zadnji del trio pa je iz malih stavkov. Tonalni plan odsekov je naslednji: dela a in b sta v F-duru, del c v C-duru in zadnji del, imenovan trio, v B-duru (2 stavka na toniki, dva na dominantni in dva na II.), temu sledi še mala perioda. *Tempo di marcia* je sestavljena dvodelna pesemska oblika. Na začetku je uvod, ki nas pripelje v del A; ta je sestavljen iz dela a (velika perioda) in b (mala perioda) ter poteka v D-duru. Temu sledi del B, ki ga je skladatelj poimenoval trio in je v G-duru. Sestavljen je iz dela c (mala perioda) in d (dve veliki periodi).

V drugi skupini je *20 mladinskih pesmi za klavir*⁵ (1944, izšle pri Glasbeni matici), *Dve miniaturi za klavir*⁶ (1949, prva je v tisku izšla leta 1977 v zbirki *Jugoslawisches Jugendalbum für klavier 1*), *Trije Impromptuji za klavir*⁷, katerih skice so iz leta 1942, v tisku pa je skladba izšla 11 let kasneje (1953 pri DZS), *Sonata za klavir*⁸ (1955, izšla pri DSS, v Lipovškovem seznamu je navedeno, da je nastala 1953), *Voznica*⁹ – variacije na ljudsko temo (1954 je bila prijavljena na ZAMP¹⁰, izšla 1957 pri DSS) ter nedokončana skladba *Žuta vuga*¹¹ – variacije na ljudsko pesem (1956), *Miniatura*¹² (1960) in *Pet ljudskih pesmi v klavirski pevski*

5 Marijan, Lipovšek. *Dvajset mladinskih pesmi za klavir*. Ljubljana: Edicije Društva slovenskih skladateljev, 1977.

6 Marijan, Lipovšek. *Dve miniaturi za klavir*. Rkp. NUK, Glasbena zbirka.

7 Marijan, Lipovšek. *Trije Impromptuji za klavir*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1953.

8 Marijan, Lipovšek. *Sonata za klavir*. Ljubljana: Savez kompozitorja Jugoslavije, Društvo slovenskih skladateljev, 1955.

9 Marijan, Lipovšek. *Voznica*. Ljubljana: Edicije društva slovenskih skladateljev, 1957.

10 ZAMP: Zaščita avtorskih muzičkih prava.

11 Marijan, Lipovšek. *Žuta vuga – variacije na ljudsko temo*. Rkp. NUK, Glasbena zbirka.

12 Marijan, Lipovšek. *Miniatura*. Rkp. NUK, Glasbena zbirka.

priredbi¹³ (1970) ter ista skladba, le pod drugim naslovom, *Pet fragmentov na ljudske motive*¹⁴ (1978). Razlika med prvo in drugo je le v tem, da je drugi cikel pesmi razširjen in, kakor je mogoče razbrati iz rokopisa, dokončan.

Dvajset mladinskih pesmi za klavir je cikel kratkih miniaturnih skladb, ki so zgrajene kot pesemske oblike; ta je največkrat tridelna (npr. *Pesem pomladne travice*) ali dvodelna pesemska oblika (npr. *Poljska*). Cikel obsega naslednje skladbe: *Poljska, Pastirska, Beračeva, Kmetova, Pesem sapice, Pesem siromakov, Pesem stare matere, Pesem o detetu, Pesem temnih oblakov, Pesem delavca, Pesem otroškega reja, Pesem deževnih kapljic, Prazniška, Pesem male matere, Pesem belih oblakov, Pesem pomladne travice, Pesem mladih vojakov, Pesem grobov, Gozdna in Pesem gorske zvončnice*.

Prva miniatūra za klavir je tridelna pesemska oblika; dela a in b ter repriza so sestavljeni iz treh velikih period. Del a je napisan v G-duru, v $\frac{5}{8}$ metrumu. V delu b skladba modulira, in sicer iz G-dura v A-dur in nato v As-dur. Z nizom dvotaktij, ki pripeljejo nazaj v osnovno tonaliteto, se skladba vrne v reprizo dela a. *Druga miniatūra* je oblikovno sestavljena tridelna pesemska oblika. A-del skladbe se prične v C-duru, ki modulira v G-dur, D-dur in se nato vrne v C-dur. B-del je daljši od A-ja; prične se v As-duru, modulira v H-dur, ponovitev A-dela pa se prične v a-molu, ki šele na koncu skladbe prek H-dura in Des-dura modulira nazaj v C-dur. Ti dve miniatūri sta po obliki povezani s skladbami iz prve skupine. Skladatelj glede na material, ki ga uporablja, ohranja povezavo med posameznimi deli skladb. Po drugi strani glede na tonalni plan, ki je zaradi večjega števila modulacij znotraj stavkov kompleksnejši in zaradi ritmične razgibanosti skladb, se ti dve miniatūri oddaljujeta od prve skupine skladb in nakazujeta prehod v drugo skupino.

Trije Impromptuji za klavir so glede na zgradbo stavkov tristavčni sonatni cikel. *Prvi Impromptu* je napisan v sonatni obliki. Ekspozicija je sestavljena iz dveh tem in mostu; sledi dolga izpeljava, ki obdeluje material obeh tem in k temu dodaja tudi novega v različnih tonalitetah. Temu sledi popolna repriza s codo. Prva tema se prične v h-molu, druga pa poteka v C-duru. Skladba se konča v H-duru. *Drugi Impromptu* ima 3-delno strukturo. Prvi A-del je sestavljen iz motiva, ki nastopa v zgornjem glasu, in šestnajstinskih motivov, ki nastopajo kot dialog med levo in desno roko. Sledi medigra, sestavljena iz c-, f-, es-, f-, as-mol akordov v desni roki in iz podvojenih oktav v levi roki. B-del je sestavljen iz akordov v desni roki, pri čemer leva roka v staccatu podvaja kvinto akorda; temu sledi ponovitev prvega motiva iz zgornjega glasu v delu A; ta motiv je oblikovan kot inverzija prvega. Drugi motiv na koncu nastopa kot unisono med desno in levo roko.

---

13 Marijan, Lipovšek. *Pet ljudskih pesmi v klavirski pevski priredbi*. Rkp. NUK, Glasbena zbirka.

14 Marijan, Lipovšek. *Pet fragmentov na ljudske motive*. Rkp. NUK, Glasbena zbirka.

Tretji Impromptu je po zgradbi sonatni rondo, torej ABACABA + coda. Za ta rondo je značilno, da je tretja tema tista, ki je ponavadi bolj obdelana. Osnovna tema, tj. tema A, je v c-molu, ta v delu B preide v h-mol in Es-dur. C-del se giba v tonalitetah d-, g-, c-mola in se preko g-mola vrne v tonaliteto c-mola, ki označuje temo A. Vsi trije *Impromptuji* odstopajo od tonalnega stavka; ta odstop je še posebej viden v drugem *Impromptuju*. Primeri tega so: kvartni akordi, nepravilno razvezane disonance (kot v spodnjem notnem primeru) in mesta, kjer se pojavlja vsaj v eni roki obris tonalnega stavka, v drugi pa le-ta od tega odstopa. Tudi v prvem in tretjem srečamo podobne primere, vendar ti niso tako zgoščeni kot v drugem.

Primer 2: Odsek *Drugega Impromptuja* (takt 10–12).

Sonata za klavir je tristavčna in oblikovno predstavlja tipičen tristavčni klasicistični ciklus. Prvi stavek je sonatni stavek. Pred prvo temo je uvod, sestavljen iz ponovitev sekvenčnih figuracij razloženih akordov Es-dura z zadržkom *fermata* v *es*, sledijo septakordi in nato prva tema. Ta je napisana v a-molu; zanjo je značilen punktiran ritem. Sledi most, ki tok pripelje do svetle druge teme, zapisane v As-duru. Zaključni del je krajši in se konča s ponovitvijo uvoda in prve teme v c-molu. Drugi stavek je tema z variacijami. Tema je predstavljena v zgornjem sopranskem glasu, in sicer v A-duru ob spremljavi ostinata na *c* v levi roki. Gre za primer proste variacije, saj se v skladbi spreminjajo melodija variacije, ritem in harmonija na takšen način, da se spremeni tudi oblika variacije. Osnovna tema je torej v A-duru, ko se pojavi drugič, je v tonaliteti D-dura, nato E-dura in ob zadnjih dveh ponovitvah zopet v A-dur tonaliteti. Razmerja med trajanji se skozi variiranje ne ohranijo, tema se ritmično skrajša. V osnovni ritmični obliki sta poleg prvega tudi tretji in zadnji nastop. Melodično se variacija spremeni, ko nastopi drugič, in sicer se pojavi v tretjem glasu za veliko sekundo višje od osnovne. Tako kot prvi je tudi zadnji stavek sonatni. Pred nastopom prve teme je uvod z značilno repetitijo enega tona, sledi prva tema v C-duru, most, ki nas pripelje v tonaliteto druge teme, in sicer v b-mol. Sledi izpeljava, ki nas pripelje do popolne reprize s *coda* v C-duru. Ciklus ne odstopa od tonalnega stavka, razen v primeru kvartnega akorda, podvojenih oktavnih in sekundnih postopov, ki pa ne nastopijo pogosto.

Skladba *Voznica* predstavlja 30 variacij na ljudski motiv. Ta je na začetku predstavljen v osnovni obliki, in sicer v cis-molu v zgornjem – sopranskem glasu.

Primer 3: Osnovna tema skladbe *Voznica* (takt 2–12).

V sledečih variacijah nastopi motiv v vseh štirih glasovih, tudi izmenjajoče. Tema je obravnavana svobodno, spreminja se tonaliteta. Osnovna tema je, kot že rečeno, v cis-molu, ta v variacijah večkrat modulira; sledijo si cis-mol, Cis-dur (10), b-mol (12), fis-mol (16), d-mol (17), cis-mol (18), gis-mol (19), c-mol (21), Es-dur (22), cis-mol (23), f-mol (24), cis-mol (26), es-mol (27), c-mol (28), v sredini 30. variacije modulira v cis-mol. Ritmične spremembe so relativne, ker se razmerje med trajanji ne ohranja; spremeni se že v tretji variaciji, kjer tema nastopi v šestnajstinkah, torej v krajših ritmičnih vrednostih. V osnovni obliki se pojavi v peti variaciji, nato v deseti do dvanajste variacije in od 28. do zadnje variacije. Vmes nastopi tema v krajših ali pa daljših ritmičnih vrednostih in s tem ritmično odstopa od osnovne teme. Poleg ritmičnih so pomembne tudi melodične spremembe, ki so relativne. Tu nastopajo sekvence. Osnovna tema je na primer že v drugi variaciji transponirana za terco nižje, v zadnji variaciji pa za dve oktavi.

Primer 4: Tretja variacija skladbe *Voznica*: primer ritmične in melodične spremembe.

Spreminja se tempo posameznih variacij. Osnovna tema je v $\frac{3}{4}$ metrumu, ta pa se skozi celotno skladbo večkrat spremeni. Prehaja iz $\frac{3}{4}$ v $\frac{4}{4}$ in obratno. Variacije se zaključujejo v Lentu s popolno reprizo teme v cis-molu, v zgornjem glasu.

Žuta vuga je nedokončana skladba. Iz dostopnega rokopisa je mogoče razbrati, da osnovna tema nastopi v zgornjem sopranskem glasu v G-duru, nato pa se prične prosto variiranje; tema ostaja v zgornjem glasu in je ritmično spremenjena, prav tako harmonsko, ker modulira prek E-dura v A-dur.

Miniatura je oblikovno tridelna pesemska oblika. Del a je sestavljen iz treh malih period, enako tudi b-del, repriza a-dela pa ima poleg treh malih period še codo. Mali a je napisan v c-molu, b poteka v F-duru s prestopi v molovsko subdominanto, torej v b-mol, in repriza ter coda v c-molu. Poleg tega se v skladbi pojavljajo odstopanja od tonalnega glasbenega stavka, saj se pojavljajo nerazvezani sekundni akordi, zadržki in septime.

Primer 5: Odsek *Miniature* (takt 26–27).

Pet ljudskih pesmi oziroma *Pet fragmentov na ljudske motive* je ciklus petih variacij na pet različnih tem. Vse variacije so oblikovno direktne, ker se spremeni melodija, ritem in/ali harmonija variacij. Prva skladba je variacija na temo pesmi *Sem misli snoč na vas iti* in ima naslednjo zgradbo: osnovna tema, ki ji sledi prehod (dolga takt ali dva), prva variacija, ki je spremenjena ritmično; te spremembe so relativne, ker se razmerja med trajanji ne ohranijo; melodija ostaja nespremenjena. Sledi prehod in tretja variacija, ki pa je tako ritmično kot tudi melodično spremenjena; ta sprememba je v intervalih, ki se glede na osnovno obliko povečajo. Osnovna tema je v As-duru. Druga pesem je *Dolenjski furmani*. Na začetku ima uvod, tema se pojavi v spodnjem glas, in sicer v D-duru. Temu sledi druga ponovitev teme, ki je spremenjena melodično, nato se sekvenčno ponovi, in sicer za kvinto višje, temu sledi pojav teme v osnovni obliki. Nato se nastopi teme premaknejo v zgornji glas. Tema je glede na lego sekvenčno ponovljena, za interval oktave. Potem se prestavi v spodnji glas z oktavno podvojitvijo in zadnjič nastopi tik pred koncem, čemur sledi ponovitev uvoda. Tretja variacija ima že na začetku predstavljeno temo pesmi *Zakaj se ti dečva ne vdaš* v zgornjem glas, ki je ob naslednjih ponovitvah ritmično spremenjena, te spremembe so relativne; spremenjena je tudi melodično, ker se pojavi terco nižje od osnovne teme oziroma ne izhaja iz istega tona. Prav tako se ta tema pojavi v zgornjem in spodnjem glas. Poteka v Es-duru. Četrta variacija je pesem *Nocoj pa, oh nocoj*, ki se začne z uvodom, čemur sledi tema v zgornjem glas, v Es-duru. Ritmične spremembe se kažejo v krajših ritmičnih vrednostih teme, melodične pa v kvintnih ali oktavnih prestavitvah teme v variacijah. Peta variacija *Čin, čin, čin drežnica* ima na začetku uvod, ki mu sledi tema v zgornjem glas, v G-duru. Ritmično se tema spremeni tako, da se v drugi variaciji vrednosti podaljšajo za celo dobo, v tretji se že vrne v osnovno ritmično zgradbo. Melodične spremembe nastopijo, ko se tema v variacijah pojavi oktavo ali terco nižje od osnovne. Poleg variirane obdelave materiala tem ljudskih pesmi je za ta ciklus značilna tudi uporaba disonančnega materiala, in sicer se glasovi, ki nastopajo sočasno s temo,

gibajo v sekundnih postopih ali paralelnih podvojenih oktavah, toni, ki tvorijo akord, imajo dodane sekunde, ki se ne razvežejo, ali pa so grajeni kvartno idr.

Primer 6: Tema *Drugega fragmenta* (takt 8–13).

Med zapuščino je tudi *Glasba za plesni nastop*, za katero je navedeno, da je najverjetneje nastala za lastno rabo; letnica nastanka ni znana. Glede na oblikovne lastnosti skladbe jo lahko uvrstimo v prvo skupino skladb. K temu pripomore tudi dejstvo, da je bil Lipovšek član ljubljanskega sokolskega društva, pri katerem je na plesnih večerih v letih 1925–27 igral klavir. Skladba je zgrajena periodično, gre za niz kontrastnih stavkov. Prične v d-molu in preide v H-dur; glede na odsek se spremeni tudi tempo. Material ostaja enak.

Klavirske skladbe so krajše zaokrožene celote, ki jih lahko glede na značilnosti skladb iz prve skupine stilsko uvrstimo med neoklasicistična dela. Glasbeni stavek je tonalen, oblike skladb so jasno določene in ne odstopajo od formalnih pravil gradnje stavkov, to so periode, mali in veliki stavki, ki se potem združujejo v pesemske oblike. Prehod iz prve skupine skladb v drugo je glede na obliko in zgradbo prikazan prek uporabe kompleksnejšega tonalnega plana in intenzivnejše ritmične razgibanosti. Lipovškova stilsko pot se po mnenju Andreja Rijavca kaže v neoklasicizmu in folklorizmu.¹⁵ Neoklasicizem se kaže v uporabi tonalnega glasbenega stavka, v katerem se pojavljajo tudi disonančni toni, ki so bili posebej izpostavljeni pri sami analizi skladb ali ciklusov. Med njimi so najpogostejši kvartni akordi, nepravilno razvezani sekundni akordi, zadržki, podvojeni oktavni in sekundni postopi. Naslednja značilnost so oblike, ki jih uporablja Lipovšek. Posega po sonatni formi, rondoju, pesemski obliki, variacijah. Te so jasne in oblikovno sklenjene; tonalni plan stavkov se drži pravil, kot so na primer v sonatni obliki prva tema na toniki in druga na dominantni. Poleg neoklasicizma se v skladbah približuje tudi folklorizmu, saj uporablja material slovenskih ljudskih pesmi, ki ga jemlje kot izhodišče za novo kompozicijo (na primer *Pet fragmentov na ljudske motive*) in ga v njej variacijsko obdeluje. Variacije so oblikovno najpogostejše direktne ali proste in glede na to se skozi posamezne skladbe

¹⁵ Andrej, Rijavec. *Slovenska glasbena dela*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1979, str. 156.

spreminja oziroma obdeluje tudi tema, ta je najpogosteje svobodno obravnavana. V klavirskih delih Lipovšek torej sledi tradicionalnim glasbenim oblikam, glasbenemu stavku, v katerem se kaže neoklasicizem. V tem je Lipovšek našel svojstveno stilsko pot, ki jo je skozi vse klavirske skladbe tako oblikovno kot tudi harmonsko nadgrajeval.

PIANO COMPOSITIONS BY MARIJAN LIPOVŠEK

Summary

Marijan Lipovšek's piano output consists of 14 compositions that can be divided into two groups, according to the time of their creation and form used. The first group includes piano compositions in simple ternary form, written during his childhood (up to 1925) and the second, neoclassical compositions with folk elements, he wrote between 1941 and 1970. Neoclassical elements used in Lipovšek's piano compositions are tonal in their structure, in forms such as sonata, rondo, variations, the latter composed as rounded-off units. Besides tonal procedures, Lipovšek's piano compositions contain atonal elements as well. In most cases they appear in the form of chords of the fourth and in discords resolved in untraditional ways (suspensions, progressions in seconds and octaves, etc...) In Lipovšek's piano compositions such elements appear mainly in a figurative role. Besides neoclassical style, the use of Slovenian folk material is important as well. Folklorism is evident in motifs originating from Slovenian traditional folk songs, which predominantly play the role of basic structural elements. The motifs appear in a varied form, references are for the most part direct or free. Although Lipovšek wrote a limited number of piano compositions, they reveal the author's development both in form and harmonics, their elements marking Lipovšek's creative endeavours.